

आदेशं आज्ञां अन्वेति अनुसरति तत्र हेतुः तन्मयो हितदर्पण इति यथा मृन्मयो घटो मृदे वलीयते ऽतो मध्ये पितृदधीनो नन्य एव जीवो पीश्वरस्यैव रूपभेदस्तन्मयस्तदर्पणश्चातो मध्ये पितृवर्य एवेत्यर्थः यथोक्तं अज निचयन्यतं तदविमुच्य नियंतु भवेदिति यद्यन्यतं तन्नियम्य मितित्यर्थः अयं आत्मा धीनो न किंतुकंचन अनिर्देश्य रूपं कालं कालं यितारं ईशं भजत्यनुसरति ॥ २७ ॥ २८ ॥ २९ ॥ चरते भुंक्ते कर्मव्यतिहारे तद्ध फलप्रदत्वेनोपकारकं ईशं जीवो भुंक्ते कर्मकर्तृत्वेनोपकारकं जीवमीशो भुंक्त इत्यर्थः अयमिति राजवत्तदस्थतयानचलक्ष्यते अंतर्यामित्वात् ॥ ३० ॥ नन्वीश्वरो जीवादन्वो ऽनन्यो वा आद्येन चायमिति लक्ष्य तदित्यनुपपन्नं द्वितीयेतयोः शास्तृशास्यभावानुपपत्तिरित्याशंक्याह हेतुमात्रमिति विभुश्चिदात्मा येन प्रयोज्येन कर्मकारयते तदंशरीरं महाभूतान्यहंकार इत्यादिना उक्तं रूपं स्थूल सूक्ष्म देहद्वयं तदेव कर्तृ इत्यर्थः ननु जडे कर्तृत्वा संभव इत्याशंक्याह धातुः क्षेत्रं संक्षितं क्षेत्रं विवेक्षेत्रं चिदात्मनः आभासरूपं बीजनिवापस्थानं चिदाभासयुक्तं क्षेत्रं कर्तृ इत्यर्थः तच्चे हेतुमात्रं इच्छाद्यात्मकत्वात् हेतुरपि न मुख्य हेतुभूतं विवप्रतिविंब

धातुरादेशमन्वेति तन्मयो हितदर्पणः ॥ नात्मा धीनो मनुष्यो यं कालं भजति कंचन ॥ २७ ॥ अज्ञो जंतुरनीशो यमात्मनः सुखदुःखयोः ॥ ईश्वरप्रेरितो गच्छेत्स्व र्गनरकमेव च ॥ २८ ॥ यथा वा योस्तृणाग्राणि वशं यांति वलीयसः ॥ धातुरेवं वशं यांति सर्वभूतानि भारत ॥ २९ ॥ आर्यकर्मणि युजानः पापे वा पुनरीश्वरः ॥ व्याप्य भूतानि चरते न चायमिति लक्ष्यते ॥ ३० ॥ हेतुमात्रमिदं धातुः शरीरं क्षेत्रं संक्षितं ॥ येन कारयते कर्म शुभाशुभफलं विभुः ॥ ३१ ॥ पश्य मायाप्रभावो य मीश्वरेण यथाकृतः ॥ यो हंति भूतैर्भूतानि मोहयित्वात्ममायया ॥ ३२ ॥ अन्यथा परिदृष्टानि मुनिभिस्तत्त्वदर्शिभिः ॥ अन्यथा परिवर्तते वेगाद्वनभस्वतः ॥ ३३ ॥ अन्यथैव हि मन्यते पुरुषास्तानि तानि च ॥ अन्यथैव प्रभुस्तानि करोति विकरोति च ॥ ३४ ॥ यथा काष्ठेन वाकाष्ठमश्मानं चाश्मना पुनः ॥ अयमाचाप्ययश्चिदग्रा निर्विवेचमचेतनं ॥ ३५ ॥ एवं स भगवान्देवः स्वयं भूः प्रपितामहः ॥ हिनस्ति भूतैर्भूतानि छद्मरुत्वायुधिष्ठिर ॥ ३६ ॥

दृष्टानेन चिदाभासस्य चिदात्मतंत्रत्वात् तथाचाभासस्यान्यत्वमादाय शास्तृशास्यभावो व्यावहारिकः परमार्थतस्तु क्षेत्रस्य सुमिसमाध्योरभावान्नचायमिति लक्ष्यत इत्युक्तमिति भावः ॥ ३१ ॥ अयं पूर्वोक्तो मा याया अघटितघटनापटीयस्या अनिर्वचनीया ज्ञानाख्यायाः प्रभावः यद् ईश्वरो भूतैः पृथक् पृथक् क्षेत्राभिमानिभिर्मोहयित्वा अनात्मनि देहादावात्मबुद्धिजनयित्वा ॥ ३२ ॥ मोहमेव विदणोति द्वाभ्यां अन्यथे ति तत्त्वदर्शिभिः स्वममार्थेन्द्रजालवद्दृष्टान्यपि मूढानां सत्यवत्परिवर्तते भासते वेगाः करप्रसराः न भस्वतः आकाशगामिनः सूर्यस्य तेजोमयाः संतो जलद्रवद्रवभासते ॥ ३३ ॥ अनित्याशुचिदुःखरूपाण्यपि ता नि नित्यशुचिसुखस्वरूपाणि मन्यन्ते अन्यथा करोति गगनवदजातमपि अंकुरादिक्रमेण जनयति विकरोति च जीर्णत्वादि भावं च नयति ॥ ३४ ॥ अयो वत्तत्तत्त्वं केवलं निश्चेष्टं किं त्वचेतनमपि ॥ ३५ ॥ छद्ममायां ॥ ३६ ॥